

Ярослава Іщенко

ОСОБЛИВИ ЗНАКИ ВИРІЗНЕННЯ: ЗАПОЧАТКОВАНО СУЧАСНУ ТРАДИЦІЮ СТВОРЕННЯ ОСОБОВИХ ГЕРБІВ ТА ЇХ РЕЄСТРАЦІЮ

Рец. на кн.: Реєстр особових гербів Українського геральдичного товариства. – Вип. 1, 2. – Львів: Друкарські кунтуші. – 20 с; 20 с.

Використання окремими особами власних чи, як їх ще називають, особових гербів набуває все більшої популярності в українському суспільстві. Функціонування таких знаків на наших теренах має давню традицію.

Загальновідомо, що право надавати герби у відповідності з титулами має виключно монархічна влада. Герби мали підкреслювати стану приналежність окремих осіб та родин до привілейованих прошарків суспільства.

У державах з республіканською формою правління функція особових гербів змінилася і принципово відрізняється від ролі та значення давніх приватних знаків. Відтак, формуються і нові підходи до особового герботворення. Особисті герби почали з'являтися вже без відповідних на то прав. Їх власники самостійно створювали для себе знаки, мало піклуючись про права на герб та його затвердження.

Відтепер, виходячи з міжнародних норм права та чинного законодавства України, які задекларували рівність всіх членів суспільства, а також із досвіду застосування особливих гербів у багатьох країнах світу, у нашому суспільстві кожна людина має права розробити, замовити, виготовити і використати для своїх потреб власний геральдичний знак. Право на його використання армігером затверджується під час реєстрації знаку у відповідності з чинним законодавством органами державної реєстрації.

Оскільки в Україні не існує державної установи з штатом фахівців, які б надавали допомогу особам, бажаючим розробити свій власний геральдичний знак, то дуже часто цим займаються приватні фірми. Нам відомо чимало прикладів того, як в Інтернеті з'являються справжні знаки-«монстри», в поле герба яких введено велику кількість негеральдичних фігур, зовсім не властивих традиціям української особової геральдики. Вигадані зображення, створені уявою художників, які враховували побажання замовників, здебільшого виконані з порушеннями основних правил класичної геральдики, зокрема тих, які стосуються використання кольорової гами та нанесення фарби на фарбу, металу на метал.

Серед цих знаків чимало таких, що виконані на замовлення друзів, як дарунок армігеру, який представляв собою керівника органу державної влади або управління всіх рівнів, різних громадських інституцій, очолював банк, фірму, організацію тощо.

Такий знак слугує часто за фірмову відзнаку для товарів, які надходять на ринок з їх зображеннями на етикетках. Трапляється так, що особа отримує у дарунок герб, який часто не відповідає її вподобанням та художнім смакам. Так, зокрема, маємо інформацію з Інтернету про дарунки двох гербів у різні періоди Л.Д. Кучми в часи його президентства. Доречно тут сказати, що обидва герби (один з яких виготовлено в Російській Федерації) нічим особливим не характерні, а їх описи – блазони залишають бажати кращого, а пояснення символіки фігур там взагалі відсутні.

Особове герботворення існує як факт в системі знаків вирізнення особи в сучасному суспільстві, але ні в якому разі не як одна з форм зовнішньої комунікації. Нам невідомі факти використання печаток із зображенням герба, гербовий папір з особовим знаком. Окремі власники фірм поставилися до них, як до інформації через рисунок про свою установу та його керівника.

На необхідність уважно поставитися до виготовлення та до обліку особових знаків не раз звертали увагу автори статей пе-

ріодичного видання Українського геральдичного товариства «Знак».

Ще під час проведення П'ятої наукової геральдичної конференції у 1995 р. науковці відмічали, що поява особових знаків вимагає експертної оцінки фахівцями представлених еталонних зображень, їх подальшу реєстрацію, що дає право на використання герба. З огляду на те, що кожна особа має право на власний геральдичний знак, це передбачає обов'язкове ведення постійного реєстру всіх новостворених знаків, які слугують за герб. Однак, в межах всієї держави досі не створено установи, яка б належним чином реєструвала герби. Оскільки така проблема не отримала вирішення на державному рівні, то знаки почали реєструвати різні приватні «геральдичні» структури, які вносили відомості до всесвітньої інформаційної мережі.

У процесі розвитку особової геральдики майже неможливо застосовувати чи запроваджувати якийсь державне регулювання цим процесом. Але вести облік знаків вкрай необхідно, адже існує загроза появи дуже подібних за своїми зображеннями особових гербів.

Ще 1999 р. на Восьмій науковій геральдичній конференції у Львові (їх періодично проводить УГТ) прийнято рішення про створення геральдичного реєстру самим геральдичним товариством. До нього передбачалося включати символи фізичних осіб – громадян України, а також громадян інших країн або осіб без громадянства. У двох останніх випадках умовою включення до реєстру знака було подання підтверджуючих документів, які б засвідчували про те, що власник знаку має предків – вихідців з України. Для нащадків колишньої шляхти чи дворян – право використання давніх гербів фіксується тільки за наявності документів, що підтверджують прямі генеалогічні зв'язки з користувачами цих символів у минулому та засвідчують поданням чи конфірмацією такого герба предками.

Особова геральдика громадян України, як вже відзначали дослідники, має цілу низку особливостей, які позначилися

на знаках родових та особових гербів. Перш за все, це вплив різних геральдичних традицій сусідніх держав, нашарування їх культурних та правових норм щодо оформлення гербів. Тому не вважається доцільним встановлювати якісь єдині норми складення знаків, не кажучи вже про застосування позащитових елементів. Та при цьому все ж необхідна в кожному окремому випадку фахова експертиза знаків на їх відповідність класичним геральдичним приписам, принципам і нормам. Тобто, в кожному окремому випадку герб розглядається за змістом (поєднання різних фігур), за колористикою та композицією. Тільки правильно виконані символи мають підлягати фіксації у реєстрі.

УГТ виробило форми і представило пакет документів, які мають надавати особам, що претендують на внесення герба до реєстру. Це – відповідна заява до УГТ, ілюстративні додатки (графічні рисунки гербів та їх кольорове відтворення на аркушах паперу формату А4 та на магнітному носії), опис (блazon) герба та пояснювальна записка до змісту використаних символів; реєстраційна анкета (встановленої форми). Від себе додамо, що розробка герба – справа не з легких, тому варто її доручати фахівцям-геральдистам, відомим графікам, що знаються на геральдиці. Пояснення символіки герба повинно послідовно включати, як то затверджено приписами класичної геральдики, всі складові елементи – від геральдичних та негеральдичних фігур – до прикрас навколо щита, щитотримачів, девізної стрічки та перекладу з латини (при наявності) українською мовою девізу.

Видані два випуски особових гербів Українського геральдичного товариства є першою спробою оприлюднення знаків, внесених до реєстру. Голова УГТ, відомий геральдист А. Гречило називає дані видання експериментальними, тому ми дозволимо собі висловити до них ряд рекомендацій.

Видання, яке здійснюється геральдичним товариством, не містить жодних вихідних та супровідних даних, які б підтверджували правомірність появи такої цікавої наукової інформації

щодо розвитку на сучасному етапі особового та родового гербівництва. Користувачам видання залишається тільки вірити на слово голові УГГ, який у вступі до першого випуску наголошує на тому, що всі представлені герби пройшли фахову експертизу і їх зображення відповідають основним існуючим геральдичним нормам і приписам. У другому випуску вступ взагалі відсутній і починається він відразу з рисунку герба під номером двадцять один. І тільки поданий на звороті обкладинки зміст включеного до попереднього випуску гербового матеріалу певним чином пояснює, що це – продовження реєстру. До речі, у змісті чомусь відсутня вказівка на вступ, написаний А.Б. Гречилом, однак міститься інформація про тих осіб, які складали і виконували рисунки гербів, подані у попередньому переліку, де взагалі такі дані відсутні.

Якщо герб внесено до реєстру, то це має бути підтверджено відповідним документом, тобто публікацією даних – де, коли, ким і на основі чого затверджено зазначеним особам власний знак. В іншому випадку посилатися на дані реєстру просто не можливо, як це потрібно робити у науковому дослідженні. .

Нам видається, що було би потрібно все ж виробити певні норми подачі відомостей про власників гербів. З даних двох видань реєстру можна довідатись тільки про ім'я та прізвище армігера (в окремих випадках додано ще дані по батькові), та місце його проживання. Оскільки на старі (тобто давні) герби мають право кілька осіб, то не завадило би дізнатися читачеві щось про родовід нащадків знаних колись власників герба.

У попередньому випуску реєстру відсутній, як вже відзначалося, навіть зміст видання, в другому подано інформацію про тих, хто склав новий сучасний герб. Відтак фахівці можуть відтепер адресувати стріли своєї критики безпосередньо авторові ескізів гербів відносно їх досконалості.

Загальним зауваженням до обох випусків є факт довільного блазонування гербів. Нам це особливо видається дивним, адже сам А.Б. Гречило стверджує, що «регламентування форми подачі герба має загалом другорядне значення, оскільки *канонічним*

є *блазонування* (геральдичний опис) герба, а не його графічне зображення» (Див.: Гречило А. Герби та прапори міст і сіл України. – Львів, 2004. – С. 7.). В описах гербів жодним словом не сказано про форму щитів, які вражають нас своїм розмаїттям, як і навколощитові прикраси у вигляді наметів, мантий, клейнодів, корон тощо.

Цілком розуміючи складність завдань, які взяли на себе видавці реєстру, все ж вони повинні були дотримуватися певної логіки подачі матеріалу хоча б у тому, що дані символи надруковано в кольорі, а інші – чорно-білі. Тим більше це дивує, оскільки умовою чи правилом про розгляд питання про внесення герба до реєстру є подання УГТ серед ілюстрованих додатків і графічного кольорового малюнку (Вип. 1. – С. III).

Після ознайомлення з всім гербовим матеріалом з двох випусків відразу впадає в око факт наявності або відсутності дивізійної стрічки. Залишаючи за автором ескізів і, звичайно, самим власником герба право на бачення символу саме у такому вигляді, в якому він з'явився у закінченому варіанті, тобто після всіх взаємних узгоджень композиції, геральдичних і негеральдичних фігур, що в ньому присутні, все ж вважаємо за потрібне, щоб УГТ, тобто орган, який благословив появу знаку з огляду на його відповідність геральдичним приписам, виробив єдине правило подачі гербової стрічки з девізом. В окремих гербах вона взагалі відсутня (Вип. 1. – С. 1, 2, 4, 14 – чисте поле стрічки без девізу, 15, 17; Вип. 2. – С. 1, 16), чи має доволі примітивний вигляд, або, навпаки, вражає помпезністю. Це не тільки заважає сприймати особистий символ, а й є порушенням існуючих здавна правил. Відтак зовсім неможливо причитати девіз герба В.С. Іванова (Вип. 1. – С. 9), пояснити появу стрічки взагалі над рисунком (Вип. 1. – С. 13), чисте поле стрічки герба О.О. Шевельова (Вип. 1. – С. 14), звивистість зображення стрічки М.В. Слободянюка (Вип. 2. – С. 3. – № 26) та М. Баранова (Вип. 2. – С. 6. – № 31). Такі саме претензії можна висловити до гербів під №№ 13, 24, 30, 32, 34, 40 у другому випуску.

Цілком розуміючи той факт, що сучасна особова українська геральдика тепер знаходиться на початковому етапі свого становлення, все ж потрібно, на нашу думку, прийти до одного знаменника в разі запровадження девізної стрічки. Так, зокрема, не зовсім зрозуміло, чому девізи подано різними мовами – латиною, українською, російською та навіть вірменською. Це, безперечно, вимагає роз'яснення.

До загального зауваження до всіх рисунків можна віднести і наявність або відсутність у гербах таких елементів, як лицарський шолом, клейнод, бурелет, корона тощо. Так, на наш погляд, зовсім неправомірним є винесення над золотою (медичною – в описі-блазоні герба) короною і лицарським шоломом, який накрито бурелетом, штандарту міста Одеси. Адже штандарт – атрибут місцевої влади і його довільне розміщення на особистих знаках не передбачається правилами функціонування муніципальних символів (Вип. 1. – С. 6).

Появу в полі щита тих чи інших геральдичних зображень ми не маємо підстав розглядати та коментувати, оскільки для цього бракує додаткових роз'яснень щодо їх символіки. Тож ще раз наголошуємо про необхідність публікації разом з рисунком герба змістового роз'яснення значення всіх зображених на ньому символів.

Дані випуски реєстру особових гербів – потрібна і корисна для науки справа. І зовсім не бажано, щоб наші зауваження, а їх набагато більше, ніж наведено в рецензії, були сприйняті видавцями як безпідставна критика всього того, що зроблено УГТ у справі відродження особової геральдики. Серед представлених рисунків гербів є окремі приклади надзвичайно цікавого вирішення задуму представити знак як ідентифікатора особи через геральдичні образи. Але знак, затверджений УГТ (було б потрібно вказати якою з її структур), все ж необхідно подавати на реєстрацію про власність до визначеного законом державного органу. Тільки після отримання документу на інтелектуальну власність ним правомірно можна користуватися. Тобто, зображати герб на виданнях власних творів, гербовому папері, від-

творювати на візитках та інших носіях інформації, на будинках, вивісках тощо.

На загальне позитивне враження від двох випусків реєстру особових гербів зовсім не впливають окремі прорахунки, що властиві будь-яким піонерським виданням. Першу спробу показати те, що в Україні набрав, успішно розвивається такий напрямок загальної практичної геральдики як особова, наукова громадськість, безсумнівно, сприйме належним чином. І геральдисти-фахівці на місцях зможуть отримати уяву щодо тенденції поступу геральдичної науки на даному етапі, як спеціальної історичної дисципліни. Важливим є те, що герби, представленні у виданнях реєстру УГТ, засвідчують про розвиток гербознавства як науки, що не тільки досліджує минуле, а й може успішно розвиватися в перспективі. Геральдика відбиває особливості поступу нашого демократичного суспільства у його прагненні дати можливість кожному громадянину вільно використовувати чинне законодавство, права особи обирати і вживати для своїх потреб власний геральдичний знак.